

Otevřený dopis M. Palouše členům akademické obce historické

23.9.2024 - | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Vážení kolegové, s velkými rozpaky sleduji spor, který před lety propukl a stále s velkou intenzitou pokračuje mezi aktuálním vedením Ústavu pro studium totalitních režimů a těmi, kdo ještě jako jeho zaměstnanci stáli u zrodu projektu Dějepis+, jehož deklarovaným cílem bylo zavést ve spolupráci s Národním pedagogickým institutem, primárně na 2. stupni základních škol, doplňkově i na středních školách, inovativní výuku (tzv. pokusné ověřování) dějin 20. století.

Když se člověk seznámí s tím, jak je tato inovativní výuka pojmána a jak si ji ve svých prohlášeních do médií její iniciátoři představují, zní to na první pohled sympaticky:

Moderní výuka dějepisu by měla vést k rozvíjení kompetencí – kritického myšlení, práce se zdroji, čtenářské gramotnosti – a zahrnovat prvky Mediální výchovy a Výchovy k občanství.

V čem je tedy problém? Jistě nutno souhlasit, že na události 20. století, které jsou tématem této inovativní výuky, lze pohlížet z různých perspektiv; že zde není jen jediný správný, ideologicky neutrální výklad, který je možné nabízet studentům k jejich „kreativnímu“ promýšlení; že nelze se odvolávat na jedny jediné, ty „správné“ zdroje a jiné, ty „nesprávné“ neuvádět a potlačovat.

Jistě je třeba pravdou, že bývalí pohraničníci působící na naší západní hranici a věrně střežící náš tehdejší socialistický ráj za „železnou oponou“ před jejich narušiteli, na svou minulost vzpomínají jinak a mají tudíž jinou představu o dějinách 20. století než tito narušitelé a jejich domácí a zahraniční pomocníci či sympatizanti. To však podle mého názoru nikterak neospravedlňuje onen dnes v akademické obci docela rozšířený historický revizionismus, usilující vytvořit dojem, že naše kolektivní zkušenost s totalitarismem, zejména ve finální normalizační fázi komunistického režimu, nebyla tak hrozná a existenciálně devastující – jak se nám to prý snaží namluvit a prosazují „antikomunisté“, kteří se dostali v roce 2022 do vedení instituce zřízené k jeho studiu; kteří jakmile usedli do svých ředitelských křesel, okamžitě vyhlásili skupině svých dosavadních vlastních edukátorů válku a celý tak slibně se rozvíjející projekt *Dějepis+* nyní přetvářejí k obrazu svému – jak to ilustruje mediálně viditelný spor o učebnici, ***Soudobé dějiny pro 9. třídy a víceletá gymnasia***.

Rozumím tomu, že každodennost lidí, kteří v té době žili a kteří, pokud jsou živí, mají své pocity, vzpomínky a náhledy, jež je třeba zkoumat jako důležitý historický fenomén. Ostatně ani já, dnes téměř čtyřiasedmšestiletý, jsem tehdy nebyl ušetřen toho klást si své vlastní každodenní otázky a řešit svá každodenní dilemata. Jako každý jiný jsem zažíval své běžné starosti a radosti, máje svůj soukromý svět a snažíc se v něm uchovávat s pomocí Boží a svých blízkých jeho každodenní provoz a řád. Prožívání každodennosti by ale po mém soudu nemělo zakrývat elementární povahu tehdy vládnoucího režimu a dělat z onoho procesu normalizace, které v roce 1969 vyhlásilo vedení Komunistické strany Československa v čele s Gustávem Husákem, jakousi normální životní situaci, která, jako každá jiná, měla nejen své nedostatky a problémy, ale i svá pozitiva a výhody.

Místo, abych se zde sám pouštěl do argumentace, vycházející ze své vlastní existenciální perspektivy a životních zkušeností, dovoluji si obrátit vaši pozornost k tomu, co o totalitní každodennosti napsal v dubnu roku 1975 **Václav Havel** ve svém ***Dopise Gustávu Husákovi*** a navrhnout, že právě zde, a třeba ještě v několika dalších Havlových textech z této doby (namátkou v *Moci bezmocných*, 1978. v *Děkovné řeči za Erasmovu Cenu*, 1986 v eseji *Příběh a totalita*, 1987, v řeči zaslané u příležitosti u

příležitosti mírové ceny německých knihkupců *Slovo o slově*, 1989)[1] bychom mohli hledat elementární východisko ke společnému přemýšlení o této době a zároveň právě tyto texty doporučit k četbě dnešním studentům jako zcela zásadně důležité studijní materiály a dobová svědectví.

I když asi tyto texty jsou většině z vás jako sečtělým lidem dobře známy, prosím, přečtěte si je, jako jsem to učinil já, když jsem se chystal psát tento otevřený dopis ještě jednou a znovu je promýšlejte v souvislosti s diskusí, kterou vám zde navrhuji. Pokusme se nalézt jejich pomocí a skrze jejich kritické posouzení společnou řeč o společném problému, byť by se naše aktuální přístupy k němu jakkoli metodicky odlišovaly.

Co je vůbec jejich základním obsahem a společným jmenovatelem? V mém čtení je to zpráva o existenciálním zápase, který vede, člověk jako člověk – tvor mající smysluplnou řeč, jak říkali staří, tvor nedokonalý, omylný, ale přemýšlivý a jsoucí si vědom své nezadatelné lidské důstojnosti – s nicotou, s jakýmsi čirým, dříve nepoznaným zlem (či spíše absencí dobra), ocitne-li se řízením osudu ve spárech totalitní moci. A toto zlo má, jak se Havel snaží ukázat, v principu stejnou povahu, ať už na sebe bere onu hrubě násilnou podobu, již naše národy zakusily v období stalinismu let padesátých, či pouze se maskuje pod vlajkou „státního socialismu“ a působí ve formě onoho neviditelného totalitního vyzařování za časů husákovské normalizace let sedmdesátých a osmdesátých – při uskutečňování politiky „poučené z krizového období“, která československou společnost docela úspěšně konsolidovala tím, že každého jejího člena nutila, aby se – jako oni zatracenci v Dantově Božské komedii – vzdal veškeré naděje; aby se prostě poddal, podepsal takové či onaké prohlášení a přizpůsobil se jejímu způsobu vládnutí a každodenním lžím a manipulacím; aby si klidně myslel doma své, ale navenek srovnal hubu a krok a „jenom“ rezignovat na jakékoli samostatné přemýšlení o věcech veřejných a hledání pravdy v nich, na jakékoli své ideály a duchovní ambice.

Mimochodem, když jsem zmíněné Havlovy texty znovu pročetl, byl jsem překvapen, jak jsou i dnes jejich postřehy a otázky aktuální, jak i dnes rezonují, jak mnoho je dnes těch, kdo se rovněž, byť žijeme v demokracii, cítí bezmocnými a hledají, často dosti zoufaleckým způsobem, nějakou odpověď na to, co je tíží, a žádná uspokojivá odpověď stále nepřichází a nepřichází a ve veřejném prostoru jsou rozumné hlasy slyšet jen velmi málo, protože je neustále překřikují nejrůznější demagogové a tlůčhubové.

Jádrem sporu je kontext uvažování o totalitarismu, do něhož je projekt *Dějepis+* zasazen: pojetí evropských dějin 20. století, kteří ti, kdo tento projekt rozjeli, zde předkládají. Onen příklad z učebnice ***Soudobé dějiny pro 9. třídy a víceletá gymnasia*** – obrázek z vesnické zabijačky, kdy na háku místo praseta visí Milada Horáková, netřeba ani komentovat. Ten mluví sám za sebe a svědčí přinejmenším o nedostatku citlivosti a vkusu. A i v téže učebnici obsažený výklad sovětské kolektivizace zemědělství a pozitivní ocenění Lenina v její počáteční fázi, který konfrontoval s realitou ve svém nedávném článku v Týdeníku Forum kolega **Michal Klíma**, je dostatečně výmluvný a také jasně ukazuje, že – řečeno slovy Shakespearovými – „je něco shnilého v království dánském“.

Klade-li se otázka, co to je, co v *Dějepisu+* chybí, zde je má odpověď. Není to jen elementární úcta k faktům, to jest historická akribie. To, co prostě v jeho rámci zcela postrádám, je jiný zásadně důležitý rozměr, důraz na jinou gramotnost, než je ona gramotnost historická, po které autoři a účastníci tohoto projektu volají a v interaktivní komunikaci se studenty metodicky rozvíjejí: gramotnost filosofická, dostatečně hluboký a tudíž kritický vhled do prostoru politických idejí, které evropské dějiny 20. století na jejich křižovatkách formovaly a měly zásadní vliv na jejich tragický průběh. Právě to po mém soudu představuje klíčový problém, o kterém bych chtěl při nějaké vhodné příležitosti, na půdě ÚSTR, Knihovny Václava Havla či kdekoli jinde, se všemi zájemci diskutovat a o kterém nyní hodlám napsat nějakou studii či aspoň esej.

Poznámka na závěr

To, co jsem zde napsal, je moje osobní stanovisko, vycházející z mé nátury, celoživotní zkušenosti a dosaženého vzdělání. Jsem ale členem Rady ÚSTR a jsem si vědom, že to bude vnímáno primárně v této souvislosti. Moje názory se vždy neshodují s názory vedení ÚSTR a já to doktorům Kudrnovi a Nedvědickému, ať na schůzích Rady Ústavu či v soukromých rozhovorech, otevřeně říkám. Myslím si však, že mě pozorně poslouchají, což nám umožňuje vést spolu dialog. Kdyby chtěl tedy někdo spekulovat o tom, zda mám či nemám důvěru v to, že vedou ÚSTR správným směrem, tak aby bylo jasno: právě proto, že spolu občas v konkrétních věcech nesouhlasíme a máme tudíž příčinu vést o sporných věcech společného zájmu – souvisejících s problematikou studia totalitních režimů – dialog, má vedení ÚSTR moji plnou podporu. Tuto podporu jsem jim dal, když jsme v Radě před třemi lety ve výběrovém řízení rozhodovali mezi nimi a tehdejším vedením, pravidelně ji vyjadřuji na našich schůzích svým hlasováním a v této chvíli nevidím žádného důvodu, proč bych měl svůj postoj k nim měnit. Na rozdíl od škarohlídů mezi „vzdělávači“ a odpůrců ÚSTR všeho druhu a politického zabarvení, jsem zkrátka pevně přesvědčen, že tato instituce s nimi v čele má potenciál udělat v příštích letech, pro českou společnost mnoho prospěšného a důležitého a že bude ve spolupráci s Radou Ústavu uvážlivě a efektivně naplňovat svůj program v souladu se zákonem 181/2007 Sb., jímž byla v roce 2008 zřízena a v jehož zákonném rámci dodnes působí.

V úctě a s pozdravem

Martin Palouš

[1] Všechny tyto texty jsou obsaženy v knize Václav Havel: *Moc bezmocných a jiné eseje*, kterou v roce 2012 vydala Knihovna Václava HavlaF

<https://www.ustrcr.cz/otevreny-dopis-martina-palouse-clenum-akademicke-obce-historicke>